

TERRA LIBERA

ČASOPIS HLÁSÍCÍ SE K TRADICI LAISSEZ FAIRE

červen - červenec 2005 / ročník 6

Proč nelze externality považovat za případ tržního selhání?¹

Brian P. Simpson

V literatuře je uváděna celá řada důvodů pro selhání tržních mechanismů. Kromě jiného prý trh selhává kvůli existenci tzv. „externalit“. Je vyráběno příliš mnoho zboží, které je zatíženo negativní externalitou (nebo příliš málo zboží, které produkuje pozitivní externalitu). Environmentální ekonomové jednohlasně prosazují názor, že se do celého problému musí vložit vláda a za pomoci daní, dotací a dalších restrikcí situaci napravit.

Cílem tohoto článku je předložit ekonomické, politické a epistemologické argumenty, proč je kritika tržního selhání v důsledku externalit neopodstatněná. Řada ekonomických a politických argumentů na obranu trhu již vůči konceptu externalit zazněla – z tohoto hlediska tedy nepřináší můj článek nic překvapivého. Mým záměrem je však ukázat logickou nekonzistentnost celého konceptu „externalita“ z pohledu epistemologie. Rozpracování tohoto argumentu poskytuje odpůrcům externalit vlivný nástroj pro podporu jejich ekonomické i politické kritiky.

Co je to externalita?

Většina ekonomů se s konceptem externalit již setkala. Pro účely dalšího výkladu však považují na nezbytné uvést jeho přesnou definici, která bude následně předmětem další kritiky. Externalita je dodatečný náklad nebo dodatečný přínos určité činnosti (např. výroba zboží), který postihuje třetí osoby, které se dané činnosti (tj. nákupu a prodeje zboží) přímo neúčastní. Třetí osoba je tedy za tyto vedlejší efekty kompenzována (v případě negativní externality) nebo za ně platí (v případě pozitivní externality). Výraz „externalita“ je odvozen z externí povahy třetí osoby, která následně uplatňuje úhradu své újmy nebo je naopak předmětem dodatečného zpoplatnění.

Za pozitivní externalitu je tedy označován stav, kdy subjekt, který se přímo neúčastní výroby či spotřeby určitého statku, je příjemcem dodatečného přínosu plynoucího z této činnosti. Jako příklad pozitivní externality můžeme uvést očkování. Lidé, kteří neabsolvují očkování, mohou těžit z výhody, že většina populace je očkovaná, a je tudíž nižší riziko šíření epidemií. Dalším příkladem je krásně upravená zahrada, která lahodí oku kolemjdoucích, nebo maják v přístavu. Majitel loď, který se nepodílel na stavbě majáku, čerpá výhody signalizace bez dodatečného zpoplatnění.

Na druhé straně existují i negativní externality, při kterých dochází k poškození třetích osob v důsledku výroby či spotřeby statků a služeb. Tato újma není nikterak kompenzována. Nejznámějším příkladem negativních externalit jsou různé typy znečištění životního prostředí působeného např. továrnou na výrobu oceli. Lidé, kteří se neúčastní nákupu a prodeje oceli, jsou vystaveni negativnímu vlivu výroby (špatné ovzduší), za kterou nedostávají žádnou kompenzaci.

(pokračování na straně 2)

Globalizace jako nejlepší sociální politika

Josef Šíma a David Lipka

Prosperita, jíž se v současnosti těšíme, není při pohledu zpět standardem. Je to spíše velká výjimka z obecného pravidla. Po většinu dobu žila naprostá většina lidstva na Zemi v chudobě a nesmírně trpěla jejími důsledky. „Hlad a hladomory se vyskytovaly tak často, že se zaznamenávaly pouze ty nejhorší z nich.“ Energetická hodnota potravy nepřesahovala na počátku 18. století ani v normálních dobách 1700 kcal na osobu a den (Dnes I v subsaharské Africe přeahuje tento ukazatel hodnotu 2200 kcal na osobu a den.) Očekávaná doba dožití se v důsledku chudoby ve středověku pohybovala i v relativně vyspělých částech světa kolem 25 let. Před začátkem průmyslové revoluce pak ani v nejvyspělejších zemích jako Velká Británie nepřevyšovala 40 let. Od té doby se téměř zdvojnásobila. Obdobně lze nízkou životní úroveň ukázat na kojenecké úmrtnosti. Před průmyslovou revolucí umíralo každé páté dítě mladší jednoho roku, dnes se tyto hodnoty pohybují v řádu několika promile. Toto utrpení je nyní již minulostí v té části světa, která je označována jako Západ. Co je za tuto změnu zodpovědné? Proč právě Západ a proč právě nyní? Otázky tohoto typu je třeba si klást, neboť odpovědi na ně představují záležitost života a smrti milionů lidí.

Když se historikové začali zabývat příčinami tohoto zlomu historického trendu, přišli s řadou teorií, kdy za rozhodující faktor bylo označeno klima, dostupnost přírodních zdrojů, geografická poloha apod. Ačkoli tyto faktory obvykle napadnou každého jako první a není pochyb o tom, že ovlivňují to, jak společnosti vypadají, nepředstavují onen klíčový faktor, jenž určuje společenskou kvalitu života. Jak je možné, že země nedisponující nerostnými zdroji ani příhodným klimatem a stíhané přírodními katastrofami dosahují vyšší absolutní úrovně bohatství a vyšších temp růstu než země, které jsou přírodou štědrě obdařeny? Po důsledném zkoumání a prověřování protichůdných teorií dospěli historikové k závěru, že společenské faktory dokáží zvrátit faktory přírodní. Ukazují, že bez ohledu na vrtochy přírody a klimatu prosperují ty a pouze a jen ty společnosti, ve kte-

(pokračování na straně 7)

Proč trh selhává?

V důsledku existence externalit dochází přirozeně k selhání trhu proto, že je vyráběno příliš mnoho statků, které produkují negativní externality, a naopak příliš málo statků, které vytváří pozitivní externality. Více statků zatížených negativní externalitou je vyráběno proto, že nejsou brány v potaz dodatečné náklady vznikající třetími osobami. Tyto náklady vznikají lidem, kteří statky nekupují ani neprodávají. Pokud by dodatečné náklady byly při produkci statků uvažovány, náklady výroby a tím pádem i cena by byly vyšší. Statků by se na trhu poptávalo a prodávalo méně.

Vraťme se k příkladu oceli: Pokud by byl výrobce oceli nucen kompenzovat subjekty, které dýchají špinavý vzduch v sousedství továrny, pak náklady těchto negativních externalit budou zahrnuty do produkce oceli. To způsobí pokles ziskovosti ocelářského průmyslu, pokles nabídky oceli a rovněž pokles poptávaného množství oceli v důsledku vyšší ceny. Celková produkce oceli se tedy sníží na optimální úroveň, ve které jsou zohledněny všechny negativní vedlejší efekty výroby.²

Na druhou stranu statky, jejichž vedlejším efektem jsou pozitivní externality, jsou vyráběny v nižším než optimálním množství, jelikož příjemci externalit neplatí za dodatečné užítky, které výrobou získávají. Tyto vedlejší pozitivní efekty proto nepředstavují pro výrobce stimul, aby těchto statků produkoval více. Pokud by příjemci pozitivních externalit za tyto efekty výrobci platili, existovala by motivace pro zvýšení výroby takových statků.

Příkladem takové situace je zpoplatnění kolemjdoucích, kteří si užívají pohledu na krásně upravenou zahradu. V takovém případě by se zvýšila motivace pro posky-

tování statku „upravená zahrada“ a zvýšila by se také jeho nabídka.

V obou případech pozitivních i negativních externalit se má za to, že tržní mechanismus selhává, jelikož nereflakuje všechny efekty způsobované tržními transakcemi. Tržní ceny tak v sobě neobsahují všechny náklady a užítky, jež jsou spojeny s produkcí konkrétních statků. Řešením je v obou případech intervence vlády, pomocí které je možné sjednat nápravu. V případě negativních externalit se uvádí, že vláda musí přijímat opatření pro snížení produkce statků, což je často realizováno uvalením dodatečné daně na výrobce. V případě statků, které vytváří pozitivní externality, by měla vláda realizovat takové aktivity, které budou produkci stimulovat. Toho lze dosáhnout poskytováním veřejných dotací výrobcům.³

Politické a ekonomické argumenty proti teorii externalit

Kritikou teorie externalit, zejména diskusí o selhání tržních mechanismů, se zabývala řada ekonomů (včetně zástupců rakouské školy), jako byli např. Ludwig von Mises, Murray Rothbard, Ronald Coase, Harold Demsetz a Richard Posner aj.⁴ Tito autoři poukazují na to, že problém externalit může být odstraněn důsledným definováním a vymahatelností vlastnických práv. Já však v konečném důsledku nepovažuji tuto kritiku za postačující, jelikož opomíjí řadu epistemologických chyb, kterých se tvůrci teorie externalit dopustili. Někteří z výše jmenovaných autorů navíc v kritice teorie externalit sami chybují. Např. v některých případech je kritika založena na chybném předpokladu možnos-

ti existence kolektivního vlastnictví, které může být spravováno jednotlivci na základě smluvních vztahů.⁵ Dalším chybným argumentem je přesvědčení, že vlastnická práva by měla být přidělována jednotlivcům tak, aby byla maximalizována ekonomická efektivnost a hospodářský výstup společnosti.⁶

Kritika teorie externalit uvedená v tomto článku má s výše uvedenými argumenty jedno společné: potvrzuje pozitivní vliv dobře definovaných, konzistentních a vymahatelných vlastnických práv. Krom toho se však snaží vyvarovat minulých chyb a rozšířit argumentaci nad rámec ekonomických a politických souvislostí. Aby bylo jasné, proč v sobě samotná teorie externalit neobsahuje dostatečný důkaz selhání tržních mechanismů, zaměříme se nejprve na konečné ekonomické důsledky její důsledné aplikace.

Ekonomické důsledky aplikace teorie externalit

Pokud by všichni, kdo vytvářejí negativní externality, byli nuceni nést náklady, které přenáší na jiné, a kdyby těm, kteří vytváří pozitivní externality, bylo placeno za užítky, jež vznikají jiným, byla by konečným důsledkem hospodářská stagnace a úpadek.⁷ Opodstatnění tohoto tvrzení dokážeme na příkladu pozitivní externality – technické inovace. Autor inovace by měl být příjemcem stovek plateb proto, že zlepšení, které vymyslel, přináší užitek jiným, ale zároveň se jedná o věc, která nemá charakter patentu nebo copyrightu jednoduše proto, že je velmi snadno napodobitelná. Místo toho, aby lidé věnovali prostředky na výrobu inovovaných věcí, museli by je obětovat na kompenzaci vynáleze.

Podle tohoto principu by tedy mělo docházet ke kompenzacím majitelů prvních fast-food restaurací, jež zavedly okénko pro motoristy, prvních aerolinek, které zavedly bonusy pro lidi, jež často létají, nebo prvnímu kuchaři, jenž vytvořil skvělý recept. Protože je však takové inovativní myšlení prodávajících okamžitě oceněno zákazníky, nikoho by nenapadlo, že má docházet ještě k nějakým kompenzacím, ze strany těch, kdo tyto nápady kopírují.⁸ Tato činnost zůstane tedy nezpoplatněna. Pokud bychom však chtěli zavést zákony důsledně uplatňující teorii externalit a všechny pozitivní vedlejší efekty kompenzovat, požadavek takových plateb by byl více než legitimní. Otázkou je, do jaké míry by to však přispělo k všeobecné prosperitě.

Na druhé straně však inovátoři svými vynálezy způsobují i celou řadu negativních externalit – např. způsobují, že jiní obchodníci utrpí ztrátu či dokonce zbankrotují a jejich zaměstnanci se ocitnou bez práce. Neměly být i tyto efekty předmětem kompenzací? Např. Henry Ford by měl podle teorie negativních externalit kompenzovat chovatele koní, výrobce kočárů a kováře, jež díky výrobě automobilů

¹ Tento článek byl inspirován kapitolou z mé nadcházející knihy *Markets Don't Fail!*

² Tomuto procesu se říká internalizace externalit.

³ Volání po daních a dotacích (a po silné úloze vlády v této oblasti obecně) pochází od A. C. Pigoua: *The Economics of Welfare*, 4th ed. (London, MacMillan & Co., 1960), str. 192 – 195.

⁴ Viz např. Ludwig von Mises, *Human Action: A Treatise on Economics*, 3rd Revised ed. (Chicago: Contemporary Books, Inc., 1966), str. 654-662; Murray N. Rothbard, *Man, Economy, and State: A Treatise on Economic Principles*, (Los Angeles: Nash Publishing, 1970), volume 1 str. 156; R.H. Coase, "The Problem of Social Cost," *Journal of Law and Economics* 3 (October 1960): 1 – 44; Harold Demsetz, "Toward a Theory of Property Rights," *The American Economic Review* (May 1967): 347-359; Richard A. Posner, *Economic Analysis of Law* (Boston, MA: Little, Brown, and Co., 1972), str. 10-39.

⁵ O právech jako privilegiích poskytovaných společnostmi více Demsetz, str. 347, 350 a 355

⁶ O přidělování vlastnických práv jako prostředku pro maximalizaci společenského výstupu více Coase, str. 2, 34 a 44. O právech jako mechanismu, pomocí kterého může společnost zvýšit efektivnost více Posner, str. 10, 13 a 14.

⁷ Podklady k diskusi o tomto tématu byly čerpány z díla George Reismana: *Capitalism: A Treatise on Economics* (Ottawa, IL: Jameson Books, 1996), str. 96 - 97

⁸ Autor inovace získává především konkurenční výhodu nad svými rivaly a čerpá tak výhody, které mu přinese dočasný nárůst odbytu a tím i zisku. To je jeho odměna. Pokud není možné si nechat inovaci patentovat, není autor inovace kompenzován těmi, kteří nápad kopírují, ani jejich zákazníky, kteří inovaci oceňují. Tito lidé získávají dodatečný užitek, aniž by za něj platili, tzn. pozitivní externalitu.

ztratili práci.⁹ Pokud by byly skutečně důsledně vymáhány všechny platby za účelem kompenzace negativních a pozitivních externalit, výsledkem by bylo nekonečné množství plateb v ekonomice, velmi nízká úroveň produkce a s ní spojený i nízký životní standard většiny populace.¹⁰ Takováto situace by se jen ztěžila nazvat úspěchem či konečným cílem, ke kterému lidé směřují.

Jak řešit negativní externalitu?

Pokud by skutečnost, že každý platí za negativní externalitu, které způsobuje, a získává platbu za pozitivní externalitu, které produkuje, vedla ke stagnaci ekonomiky, jak tedy určíme za jakých okolností a komu mají být kompenzace poskytovány? U negativní externality je jediným případem oprávněného požadování kompenzace prokazatelná fyzická újma způsobená člověku či jeho vlastnictvím, u které je možné identifikovat původce či skupinu původců jednajících ve shodě.¹¹ Takové situace je možno dosáhnout pouze v případě dobře vymezených a vymahatelných vlastnických práv.

Např. negativní externalita vzniká ve chvíli, kdy farmáři na horním toku řeky unikají do vody umělá hnojiva, která kontaminují půdu farmáře po proudu. Díky tomu dochází ke snížení výnosu z jeho pole. Pokud jsou vlastnická práva dobře definovaná a lehce vymahatelná, vlastník na dolním toku řeky může podat žalobu k soudu a žádat kompenzaci za vzniklou újmu (ušlý zisk z úrody) nebo soudní zákaz škodlivé činnosti farmáře na horním toku řeky. To je legitimní zásah vyšší moci proti jednotlivci, který svou činností narušuje vlastnická práva lidí ve svém okolí – způsobuje prokazatelnou újmu a oprávněnost žaloby je možné prověřit na základě procesu ustanovení vlastnických práv v minulosti.

Jak bylo již nesčetněkrát zdůrazněno

představiteli rakouské školy, výše zmíněný příklad není důkazem tržního selhání.¹² Jedná se o situaci, kdy vláda musí vstoupit do procesu vzájemné interakce mezi jednotlivci, aby ochránila svobodný trh. Volný trh může existovat pouze tehdy, jsou-li práva jednotlivců chráněna a narušitelé těchto práv postihováni. To platí bez rozdílu i o právech na soukromé vlastnictví. Vlastnická práva jsou klíčovým elementem svobodného trhu, který je založen na dobrovolné směně. Výraz „svobodný“ znamená absenci fyzického násilí (invaze) vůči majetku jednotlivce ve všech jeho obměnách. Ochrana práv je zároveň morálním principem, který vymezuje působnost lidského jednání a stanoví jeho mantinely ve vzájemné interakci s ostatními lidmi. Jsou-li chráněna vlastnická práva, je zároveň chráněna i svoboda jednotlivce – člověk nachází oporu v justici při obraně proti agresorům.¹³ V našem případě tedy došlo k selhání na straně farmáře žijícího proti proudu řeky – jeho jednání narušilo vlastnická práva jiného subjektu. Oprávněný postup vlády je proto v tomto případě ochrana vlastnických práv poškozené osoby za účelem ochrany svobodného trhu. *Pokud tak vláda činí, napravuje selhání farmáře, a nikoli selhání svobodného trhu.* Takováto reakce vyšší moci v oprávněných případech eliminuje negativní externalitu.

Osoby, kterým vznikají náklady v důsledku existence negativních externalit, ale u kterých není možné prokázat fyzickou újmu či indentifikovat původce, nemohou být kompenzováni. Typickým příkladem takové situace je smog ve městech, který je vytvářen stovkami lidí, kteří nezávisle na sobě využívají motorová vozidla, nebo zaplavení území na dolním toku řeky jako důsledek rozvoje a protipovodňových opatření realizovaných lidmi proti proudu. Takové situace je nutné chápat jako vedlejší přírodní efekty dlouhodobých

ekonomických aktivit a je nutné na ně z hlediska odpovědnosti nahlížet jako na jiné jim podobné fenomény s obdobnými negativními dopady (např. špatné počasí). Nelze vytvářet schéma kolektivního jednání lidí (ačkoliv by to k tomu v těchto případech svádělo), pokud každý jednatel jedná ve skutečnosti samostatně.¹⁴ Každý člověk způsobuje pouze nepatrné množství znečištění ovzduší nebo nepatrně přispívá ke zhoršení povodní. Tento jeho izolovaný příspěvek k negativnímu efektu *nezpůsobuje sám o sobě žádnou fyzickou újmu*. Proto ani nemůže být žádný jednatel finančně zodpovědný za konečné důsledky hromadných jevů. Nebyla-li žádná újma způsobena jednotlivcem nebo skupinou jednotlivců jednajících ve shodě, neexistuje viník a nemůže proto existovat ani oprávněný požadavek na represii vlády.

Podstatou lidských bytostí je jejich samostatnost ve smyslu jejich jednání. Pouze individuální, nezávislá a autonomní lidská existence může být označena jako jednatel bytost. Na základě tohoto principu jsou také pro důsledky lidského jednání vyvozovány závěry. Lidé mohou jednat kolektivně, ale musí se pro tuto variantu sami rozhodnout. Pokud tedy neexistuje důkaz (např. smlouva) pro kolektivní jednání jednotlivců, není možné se skupinou lidí zacházet tak, jako by jednalo o jeden subjekt, který se určitým způsobem rozhodl. Nikdo tedy nemůže být zodpovědný za kumulovaný důsledek činnosti mnoha jednotlivců.

Ignorováním faktu, že jednotlivci jednají nezávisle, lze dojít k chybným závěrům, od kterých je jen krůček k destruktivní vládní reakci ve jménu nápravy negativních efektů. Označíme-li jednotlivce jako původce něčeho, co ve skutečnosti neudělal (tj. předpokládáme, že jednal jako součást kolektivu na základě předchozí dohody), učiníme ho zodpovědným a uvalíme na něj trest za negativní jev (např. donutíme všechny lidi ve městech platit automobilovou daň, nebo zvýšíme daně v důsledku kompenzací protipovodňových škod). Takovou politiku lze ale samu o sobě označit za porušení vlastnických práv, tedy za násilí, které je v přímém protikladu s principy lidské svobody, které požadují ochranu před agresí. Princip lidské svobody, a tedy i využívání soukromého vlastnictví takovým způsobem, jakým si jednotlivci přejí, je klíčovou podmínkou k dosažení rozvoje lidské společnosti a všeobecnému blahobytu. Svoboda myšlení a rozhodování jednotlivců je narušena s každým omezením lidských práv, které znemožňuje, aby docházelo k využívání vlastnictví podle nejlepšího vědomí a svědomí jednotlivců.

Naši diskusi o negativních externalitách s ohledem na předchozí tvrzení uzavřeme konstatováním, že tyto jevy lze řešit individuálně a každý jednatel musí vždy zvážit náklady na jejich zamezení. Proč? Dobrým příkladem k ilustraci tohoto výro-

⁹Někteří by mohli namítnout, že toto není případ negativní externality, neboť nevznikly žádné „čisté sociální náklady“ – tzn. že ztráta koňských handlířů, výrobců kočárů a dalších, je zanedbatelná ve srovnání se ziskem, který společnost získala sériovou výrobou automobilů. Problém je, že o tomto se definice konceptu externality primárně nezmiňuje. Pan Ford způsobil jiným osobám náklady, které byly vedlejším nezamýšleným jevem jeho výroby a za které nebyly tyto osoby kompenzovány. Tzv. čisté sociální náklady jsou irelevantní pro posouzení toho, zda činnost konkrétního subjektu ovlivňuje další osoby, a proto jsou rovněž irelevantní pro určení externality.

¹⁰Z konzistentního uplatňování teorie externalit by nejvíce profitovali dvě hlavní skupiny lidí: účetní, kteří by zajišťovali evidenci, kdo, co, komu dluží, a právníci, kteří by vymáhali platby pro své klienty.

¹¹Více Reisman: *Capitalism*, str. 96 nebo jeho audionahrávka „The Toxicity of Environment“.

¹²Více Mises, str. 657-658, a Rothbard, volume 1, str. 156.

¹³K definici vlastnických práv a jejich původu více viz Ayn Rand, *The Virtue of Selfishness* (New York: Signet, 1964), str. 108-124; *Atlas, Shrugged*, 35th anniversary ed. (New York: Signet, 1957), str. 976-978; a *Capitalism: The Unknown Ideal* (New York: Signet, 1967), str. 17. Viz také Harry Binswanger, *The Ayn Rand Lexicon: Objectivism From A to Z* (New York: Meridian, 1986), str. 212-217.

¹⁴K tomu více viz Reismanova nahrávka „The Toxicity of Environmentalism“, zvláště část otázek a odpovědí.

ku je případ znečištění životního prostředí výrobcí oceli v Pittsburghu v období vrcholné éry rozvoje tohoto odvětví.¹⁵ Lze se domnívat, že kvůli produkci oceli dýchala řada lidí znečištěný vzduch, musela se vypořádat se sazemi na záclonách apod. Znečištění producentů oceli tedy působilo řadě lidí fyzickou újmu a narušovalo soukromé vlastnictví – existovala tedy prokazatelná újma i viník (za předpokladu, že by bylo možné prokázat, která továrna způsobila znečištění, jež bylo příčinou újmy). Před tím, než je ale znečišťovatel pohnán k odpovědnosti, zvažuje žalobce náklady zamezení své újmy v budoucnosti. Továrna nebude pravděpodobně hnána k takovým opatřením na předcházení emisí, jejichž náklady by znamenaly faktickou likvidaci provozu. Žalobci do svého rozhodování obvykle zahrnují i takové jevy jako jsou výhody industrializované společnosti oproti stavu lidské populace před obdobím industrializace, bez ohledu na to, zda si tuto skutečnost přímo uvědomují. Vypořádání se s popelem na záclonách nebo dýcháním vzduchu se stopovými prvky znečišťujícími látky je malou cenou za obrovské užítky každého jednotlivce související s industrializovanou společností. Standard života a střední délka života se díky industrializaci dramaticky zvýšily.¹⁶ V případě továren v Pittsburghu byla velká většina poškozených zároveň i zaměstnanci těchto závodů. Vděčila tedy za své příjmy a kvalitu života právě výrobcům oceli a uzavření továren by jim těžko přineslo nějaké zlepšení (tj. čistší prostředí v sousedství by zaplatili nezaměstnaností). Tyto a jiné okolnosti proto významně ovlivňují rozhodování jednotlivců o míře nápravy negativních efektů a přímo souvisí s řešením konkrétních případů v daném místě a čase.

Jak řešit pozitivní externalitu?

Přístup k pozitivním externalitám založíme na tvrzení, že jednotlivci by měli platit pouze za takové užítky, pro účely jejichž

získání dobrovolně uzavřeli smlouvu.¹⁷ Vládní přinucení platit, které je v souladu s teorií externalit označeno za potřebné pro růst nabídky statků, které pozitivní externalitu produkují, je opět nepřístojným zásahem do práv jednotlivců. Jako nápravu nelze schvalovat opatření, kdy je určitá skupina jednotlivců přinucena platit (např. prostřednictvím daní) druhé skupině, kterou jsou producenti statků dotovaných z daní. Kromě toho existuje v kapitalistické společnosti celá řada statků, které produkují pozitivní externalitu, nejsou kompenzovány a nedá se říci, že by se jich nedostávalo.

Dobrym příkladem je charita. Dobročinné dary jsou ze 100 % pozitivní externalitou. Příjemce darů neposkytuje dárci žádnou zjevnou kompenzaci.¹⁸ V duchu teorie externalit tedy musíme učinit závěr, že v kapitalistické společnosti existuje příliš málo dobročinných aktivit. Vláda by tedy měla charitu buď přímo podporovat nebo ji kompletně převzít, aby došlo ke zvýšení nabídky do té míry, aby byly brány v úvahu všechny užítky získané obdarovanými. Takový postup by však přinesl víc škody než užítku.¹⁹ Bez ohledu na teorii externalit je však ve společnosti každoročně realizováno obrovské množství pomoci založené na dobrovolném dárcovství prostředků. Každý rok dávají Američané stovky miliard dolarů na charitu a dávali by mnohem více, pokud by jejich příjmy nebyly zatíženy velkým množstvím konfiskčních daní a peněžní inflací, přičemž obě tyto destruktivní aktivity jsou přímým důsledkem intervencí vlády do ekonomiky (tzn. neopodstatněným užitím agrese vůči soukromému vlastnictví).²⁰

Svobodní a racionálně jednající jednotlivci jsou schopni nalézt způsoby, jak statky vytvářející pozitivní externalitu podporovat. Velmi známý je příklad přístavního majáku, který je často uváděn jako typický statek produkující pozitivní externalitou, nad kterým je nutné převzít veřejnou kon-

trolu. Nikdo prý nebude chtít postavit maják, protože po jeho postavení se všechny lodě budou chovat jako černí pasažéři a nebudou ochotni za výhody spojené existencí tohoto statku zaplatit. Náklady na stavbu majáku proto budou vždy vyšší než ochota platit ze strany budoucích uživatelů. Díky tomu bude málo majáků a velké užítky plynoucí z jejich existence zůstávají nerealizovány. Závěrem této argumentace je doporučení, aby vláda převzala kontrolu nad stavbou majáků a uvalila na příslušné subjekty majákovou daň.

Tento příklad však ignoruje fakt, že na počátku 17. století byla většina majáků ve Velké Británii postavena soukromými subjekty. Poplatky za maják byly vybírány v přístavech situovaných v blízkosti majáku. Britské majáky setrvaly v soukromém vlastnictví až do roku 1830, kdy Britská vláda poslední z nich vykoupila. Je těžké uvěřit, že by soukromé osoby spravovaly majáky po 200 let, pokud by to nebyla výnosná aktivita.²¹

Argumenty založené na existenci „černých pasažérů“ rovněž předpokládají, že vlastníci lodí (a obchodníci obecně) jsou iracionální a krátkozrací a chtějí vždy získat „něco“ za „nic“. To by ale znamenalo, že člověk nejedná jako racionální bytost schopná se poučit ze svých chyb. Z hlediska historické zkušenosti lze ale toto tvrzení s klidem odmítnout. Racionalita je základní charakteristickou vlastností lidského jednání. Pokud by opak byl pravdou, lidstvo by nikdy nerealizovalo celou řadu věcí s vedlejšími pozitivními efekty tak, jak tomu bylo doposud.

Vrátíme-li se ke stavbě majáků, řada loďařů by pravděpodobně byla ochotná zaplatit část nákladů majáku ze své kapsy bez ohledu na možnost budoucích kompenzací, především kvůli zajištění vlastní bezpečnosti a rozvoje obchodního ruchu v přístavu. Za tímto účelem by mohlo být dohodě velkým dopravním společností využívajících přístav (nebo přístavy v regionu) a k vybudování potřebné infrastruktury majáků v širokém okolí, a to i přesto, že někteří menší konkurenční loďaři by získali užitek za „nic“. Velké firmy obvykle realizují úspory z rozsahu a mohou také v případě nebezpečné navigace v přístavech mnohem víc ztratit – jejich motivace je proto zřejmá. Další variantou „soukromé“ výstavby majáku by mohla být dohoda mezi hlavními loďaři v regionu, ve které se zaváží, že postaví maják teprve tehdy, až 50 – 75 % ostatních loďařů v regionu podepíše smlouvu na pravidelné dodatečné platby za využívání přístavů. Jakákoli z výše nastíněných cest je reálná pro zajištění přiměřeného množství statků, které produkují pozitivní externalitu. O tom, že takové postupy byly v praxi aplikovány, svědčí příklad výstavby majáků ve Velké Británii. Minoritní problémy (jako např. obtížné zpoplatnění některých statků) byly a jsou dnes a denně v rámci svobodné společnosti překonávány.

Pokud nejsou svobodně jednající jednotlivci ochotni zaplatit za konkrétní statek

¹⁵ Tento příklad je uveden v nahrávce přednášky Ayn Rand – „The Intellectual Bankruptcy of Our Age“ (Gaylordsville, CT: Second Renaissance Inc., 1961), zvláště část otázek a odpovědí.

¹⁶ Je nutné upozornit na skutečnost, že průměrná délka života před průmyslovou revolucí (tj. polovina 19. století) se ve Velké Británii pohybovala kolem 30 let. Každý čtenář tohoto textu, kterému je více jak třicet let vděčí za svůj život industrializaci společnosti. Za zmínku také stojí životní standard lidí před průmyslovou revolucí – lidé se lopotily 80 hodin týdně a výsledkem jejich práce bylo zabezpečení holého přežití.

¹⁷ Více viz Reisman, Capitalism, str. 96.

¹⁸ Někteří se domnívají, že srážka na dani je kompenzací dárci. Ovšem nejedná se o kompenzaci, ale pouze o mírné snížení nákladů na charitu, které se subjekt rozhodl obětovat.

¹⁹ Dobročinné aktivity podporované vládou jsou destruktivní, jelikož snižují produkční schopnost ekonomiky a tím i životní standard průměrného člověka. Tato podpora je obvykle realizována přerozdělováním peněžních prostředků od produktivních osob (prostřednictvím daní z příjmů aj.) ve prospěch produktivních nebo neproduktivních osob v ekonomice.

²⁰ Je jednoduché porozumět realizaci vládní moci v případě konfiskace peněz v důsledku daní. Obtížnější je pochopit vztah mezi vládními intervencemi a inflací. Výklad tohoto jevu však není předmětem tohoto textu, více viz Reisman, Capitalism, str. 508-510, 511-517, 920-927.

²¹ Podle Coase někteří majitelé majáků považovali takové podnikání za velmi výnosnou aktivitu, viz jeho článek „The Lighthouse in Economics“, The Journal of Law and Economics, October 1974.

dobrovolně více než určitou částku, pak by produkce takového statku neměla být podporována. Nutit jednotlivce k platbě za statek, který nechťejí, je opět jednou z mnoha forem vládního přinucení a v konečném důsledku rovněž snižuje blahobyt společnosti. Lidé jsou nuceni utrácet více peněz za věci, které jim přináší nižší uspokojení a naopak.²² Otázkou je, jak může být toto považováno za „úspěch“?

Kromě toho vládní přinucení platit za takové statky narušuje vlastnická práva (obvykle práva daňových poplatníků). Na tomto místě je důležité opět zdůraznit vazbu mezi ochranou vlastnických práv a rozvojem ekonomiky: narušování těchto práv poškozuje ekonomiku tím, že se snižuje spokojenost jednotlivců, a tím i jejich blahobyt. Naopak, pokud vláda umožní svobodným jednotlivcům utrácet jejich peníze, jak oni sami chtějí (tzn. neodebíráním příjmů v podobě daní), roste spokojenost a blahobyt obyvatel a ekonomika je na tom v konečném důsledku lépe. Tento vztah mezi ochranou vlastnických práv a zvyšováním prosperity v ekonomice je nutné chápat jako obecně platný princip. Hlavním úkolem vlastnických práv je chránit jednotlivce a jeho majetek před jakoukoliv fyzickou agresí a zaručovat tak jeho svobodu. Práva chrání lidi před iniciací fyzické síly, a proto chrání lidskou svobodu. Pokud jsou vlastnická práva chráněna, lidé jednají racionálně podle svých přání a využívají plodů své práce (např. peněz) způsobem, který jim přináší největší užitek. Dobrovolně vstupují do interakce s dalšími jednotlivci. Vyššího blahobytu ve společnosti není možné dosáhnout žádnou mírou násilného vládního přerozdělení.

Hlavním důvodem, proč je dobrovolná směna na prvním místě před jinými prostředky pro zvýšení blahobytu lidí, je skutečnost, že ze směny vždy získávají obě strany. Např. koupím-li si v pekárně chléb, znamená to, že peníze pro mě mají nižší hodnotu než jídlo. Naopak pro pekaře jsou mé peníze daleko přínosnější (jako prostředek směny) než jeho chléb, kterého má dostatek. Já i pekař tedy vzájemnou transakcí vyděláme, protože došlo ke zvý-

šení našich užitků. Odejme-li lidem násilím část jejich příjmů, znamená to, že snížíme počet těchto vzájemně výhodných transakcí v ekonomice a tím i blahobyt lidí. Proto je ochrana vlastnických práv důležitou podmínkou pro rozvoj ekonomiky.

Závěrem analýzy ekonomických důsledků aplikace teorie externalit musíme konstatovat, že je-li tato teorie uplatňována konzistentně (tj. je použita na všechny efekty splňující definici externality), vede to k ekonomické stagnaci a velmi nízké životní úrovni obyvatelstva. Z tohoto důvodu nelze eliminaci všech externích efektů považovat za úspěch. Je užitečné eliminovat pouze ty externality, které ohrožují individuální vlastnická práva. Proto je nutné tato práva důsledně vymezit, prosazovat a chránit. V takovém případě je funkčnost svobodného trhu zaručena, nedochází k žádným selháním.²³ Tvorba a rozdělování bohatství ve svobodné společnosti vedou k nejvyšší možné produkci statků, životnímu standardu i maximalizaci blahobytu.

Hlubší analýza konceptu externalit

V předchozích kapitolách jsme diskutovali především politické a ekonomické aspekty konceptu externalit a ukázali jsme, proč není přínosné, aby se vláda takovými efekty zabývala a aktivně řadu z nich řešila, např. prostřednictvím zdanění. Ukázali jsme, že pokud jsou vlastnická práva důsledně chráněna, pak se problém spojený s externalitami vyřeší sám. Kromě toho však existuje i mnohem fundamentálnější filosofický argument proti teorii externalit, a sice, že samotný koncept externalit, ať již se jedná o pozitivní či negativní jevy, je neplatný. Aby bylo možné porozumět tomu, co máme tímto tvrzením na mysli, je nutné podrobit analýze samotný původ a význam pojmu „koncept“.²⁴

Původ pojmu „koncept“ a neplatnost konceptu „externalit“

Koncepty jsou nástroje mysli využívané ke klasifikaci a kategorizaci jevů určitého

druhu. Např. koncept „člověk“ je využíván k identifikaci a klasifikaci určité bytosti: bytosti, jejíž nejzákladnější charakteristikou je schopnost využívat svůj rozum (nebo schopnost definovat a rozlišovat koncepty). Koncepty jsou tedy využívány ke klasifikaci a kategorizaci jednotek, aktivit, vztahů a dalších aspektů reality. Takovou klasifikaci a kategorizaci vytváříme za zvláštním účelem: abychom mohli znalosti získané o určité jednotce v dané kategorii aplikovat na všechny jednotky této kategorie bez dalšího ověřování jejich pravdivosti u každé konkrétní jednotky. Např. získané znalosti o konceptu „člověk“ (že má 10 prstů na ruce a 10 prstů na nohou, chodí vzpřímeně, má játra, srdce atd.) můžeme aplikovat na všechny lidi. To nám kromě jiného umožňuje třídít data a pojmut vědění o obrovském množství jednotlivých entit či jevů. Důsledkem vytváření a aplikace konceptů je tedy hospodárné využívání naší duševní kapacity.

Jednoduchý příklad toho, jakým způsobem nám koncepty umožňují hospodárně nakládat s naší duševní kapacitou, je počítání. Bez číselných konceptů by musel mít každý v určitý čas k dispozici velký počet specifických jednotek, jež by odpovídaly počtu, který si chce zapamatovat. Např. číslo 16 by bylo místo konkrétního konceptu číslovky zapisováno takto: ////////////////. Je těžké si tento výraz zapamatovat pro další použití, odlišit ho od výrazu //////////////// a případě „udržet“ v paměti šestnáct miliónů takovýchto jednotek. Bez počítání by si člověk pamatoval jen několik takovýchto objektů a bez matematických konceptů by nebylo možné provozovat složitější výpočty.²⁵

Aby bylo možné dosáhnout výše zmíněného kognitivního účelu, musí koncept sjednocovat některé podobné jednotky či jevy a naopak být zřetelně odlišitelný od jiných konceptů. Jevy, které jsou fundamentálně podobné, jsou spojovány dohromady v rámci jednoho konceptu, který objasňuje základní charakteristické vlastnosti těchto jevů. Např. rozum je základní charakteristikou člověka, kterou se odlišuje od dalších živých bytostí. Koncept „rozum“ vysvětluje všechny věci, jichž je člověk na rozdíl od jiných živočišných druhů schopen: např. proč umí počítat, řídit se návodem, hrát stolní hru, číst knihu či technické výkresy, učit se apod.²⁶ Charakteristiky konceptu umožňují člověku získat hlubší a jasnější porozumění reality. Dále mu umožňují porozumět kauzálním vztahům mezi konkrétními jevy (které jsou součástí různých konceptů), jež sleduje.

Výše uvedený popis „konceptu“ však nelze použít na koncept „externalit“. Tento koncept (tak, jak je definován) v sobě zahrnuje fundamentálně odlišné jevy, ke kterým nelze v realitě přistupovat stejným způsobem. To je důvod, proč je koncept neplatný. Kromě toho je dokonce škodlivý, neboť způsobuje zmatení těch, kteří se ho snaží interpretovat či aplikovat.

²² Nikdo se nemusí dopustit chyby interpersonálního porovnáváním užitku, aby učinil tento závěr. Stačí pouze rozumět tomu, že pokud je člověku ponechán jeho příjem, pak dosahuje vyššího stupně uspokojení a blahobytu, protože utratí peníze za věci, které si sám vybral. Pokud vláda vyvlastní 20 % příjmu každé osoby prostřednictvím daní a vynaloží tyto prostředky na věci, které lidi v dobrovolné směně odmítli, pak úroveň spokojenosti v ekonomice klesá.

²³ Cílem článku není do detailu popsat vazbu mezi vlastnickými právy a ekonomikou. V případě hlubšího zájmu o tuto problematiku doporučuji k přečtení svou knihu, již je tento text součástí - Markets Don't Fail!

²⁴ Pojem „koncept“ a jeho podstata nebude na tomto místě objasněna vyčerpávajícím způsobem. To je úkol spíše pro filozofy na poli epistemologie. Za výklad, který bude následovat, vděčím Ayn Rand. Detailní diskusi na toto téma je možné nalézt v její publikaci Introduction to Objectivist Epistemology, 2nd ed. (New York: Meridian, 1990), str. 10-18, 49, & 62-74 a Atlas Shrugged, str. 934, a Leonard Peikoff, Objectivism: The Philosophy of Ayn Rand (New York: Meridian, 1991), str. 73-91, 105-109, 113-116.

²⁵ Tento příklad byl převzat z Leonard Peikoff, Objectivism: The Philosophy of Ayn Rand, str. 107.

²⁶ Tento příklad byl převzat z Ayn Rand, Introduction to Objectivist Epistemology, str. 45.

Uvažujme náš předchozí příklad člověka, který vlastní práva k dolnímu toku řeky a jehož půda je kontaminována hnojivými farmáři, jehož farma je proti proudu. To je příklad tzv. negativní externality a reprezentuje ohrožení vlastnických práv (vlastnická práva majitele pozemků na dolním toku). V tomto případě se jedná o důvod pro vládní zásah za účelem ochrany vlastnických práv, který spočívá v kompenzaci majitele pozemků na dolním toku řeky za utrpěnou újmu nebo vyčištění řeky na farmářovi náklady a slib, že se tento případ nebude opakovat.

Opacný je však postup v případě Henryho Forda, jež způsobil, že přišli o práci chovatelé koní, výrobci kočárů a kováři. Jedná se rovněž o negativní externalitu, ačkoliv tentokrát v kontextu dobrovolné směny a tedy při respektování vlastnických práv. Ford přiměl lidi, aby dobrovolně nakupovali jeho produkt. Pokud by se vláda snažila v tomto případě přinutit Forda ke kompenzacím poškozených koňských handlířů, bránila by mu v podnikání, případně by měla vliv i na to, aby lidé nekupovali Fordovy výrobky. To by však znamenalo narušení vlastnických práv. Celkově je zřejmé, že takový zásah vlády by byl krajně nevhodný, ačkoliv by směřoval k nápravě negativní externality.

Koncept však nemůže ignorovat nebo naopak prosazovat rozdíly v základních charakteristikách jevů, které zastřešuje. V našich příkladech by proto neměl být rozdíl v řešení akce, jež ohrožuje vlastnická práva, a akce, která vlastnická práva respektuje. Bohužel přesně to se stalo: obě aktivity lze zahrnout do stejného konceptu „negativní externalita“ a v takovém případě je nutné na ně pohlížet tak, jako by jejich podstata (a tedy i řešení) bylo stejné, což ve skutečnosti není pravda. Budeme-li tedy aplikovat koncept negativních externalit důsledně, znamená to ohajobu názoru, že vláda musí užít sílu vždy, kdy jsou jednotlivci vystaveni působení negativních jevů jiné lidské činnosti.

Jak jsme si však ukázali, důsledek takové vládní akce může být radikálně odlišný: v případě Henryho Forda vláda použitím síly narušuje vlastnická práva, v případě farmáře je naopak chrání. Tento základní rozdíl nesmí být opomenut při rozhodování o tom, zda má vláda jednat či nikoliv. Tento rozdíl je však díky zmatenému konceptu externalit často stíran.

To, zda jsou práva chráněna či porušována má přitom zásadní dopady na lidské aktivity. Ochrana vlastnických práv je předpokladem pro lidský život, a to především proto (jak jsme již uvedli výše), že dává jednotlivci do rukou nástroje, jak se chránit před agresory. Na základě ochrany vlastnických práv je jednotlivci poskytnuta možnost následovat své cíle a uspokojovat své potřeby s využitím svého majetku a fyzického kapitálu. Člověk nemůže těchto svých prostředků plně využívat, pokud je systematicky vystaven nejistotě o jejich vlastnictví v budoucnosti a pokud nemůže

následovat svá racionální rozhodnutí.

Srovnatelné problémy nastávají i v případě pozitivních externalit. Uváděli jsme příklad krásné zahrady a radosti, které přináší náhodným kolemjdoucím. Za tento požitek není vlastník a tvůrce zahrady nijak kompenzován. Vláda by tedy měla buď přinutit kolemjdoucí zaplatit a nebo zdanit všechny obyvatel v dané čtvrti a výnos z daně poskytnout vlastníkově zahrady. Ani v tomto případě však vláda z logických důvodů nevyvíjí žádnou akci, ačkoliv se prokazatelně jedná o jev naplňující koncept „externalita“.

Formulování chybných konceptů tedy v konečném důsledku způsobuje zmatení lidí, které tyto koncepty využívají, a nepřispívá k jasnému porozumění reality. Takovým chybným konceptem je i koncept „externalita“, v rámci kterého dochází k nejasnostem v jakých případech je užití vládního zásahu legitimní. Sdružení různých jevů pod hlavičku jednoho konceptu může ústít v kuriózní situaci. Představme si např. jaké zmatení by nastalo, kdybychom koncepty „pes“ a „kůň“ sloučili do jednoho kvůli zvolení špatné (ne až tak podstatné) společné charakteristiky – že oba mají ocas. Koncept by se nazýval třeba „psůň“.

Sdružením těchto dvou zvířat dohromady jsme naznačili, že obě jsou fundamentálně stejné, a že tudíž není potřeba jejich odlišení. To ale není pravda. Mezi oběma zvířaty existují naopak významné rozdíly, které ale koncept „psůň“ ignoruje, a nepomáhá nám proto k pochopení podstaty ani jednoho z nich. Neříká nám, jak se koncept odlišuje od jiných zvířat, ani co má „psůň“ žrát a jak se o něj máme starat, umožňuje formulovat jen velmi málo obecných principů o tomto druhu.

Pomocí tohoto přirovnání je jasné, jaké problémy vyvstávají, není-li určitý koncept správně definován. U psa a koně existují tak zřejmé rozdíly, že není pochyb o tom, že oba nepatří do stejného konceptu. Je těžké si představit, že by to někdo udělal, a nastolil tak zmatek při chovu obou zvířat. U abstraktních konceptů jako je „externalita“ již nejsou fundamentální rozdíly mezi koncepty tak zřejmé a snadno pochopitelné. To je důvod, proč je někdy jednodušší rozdíly opomenout nebo ignorovat. Výsledkem však bude stejný zmatek ve výkladu konceptu jako tomu bylo v případě psůň. Při tvorbě konceptů je tedy klíčové definovat základní charakteristiku, kterou splňují všechny jevy, které se snažíme zastřešit.

Absurdita teorie externalit

Problémy s „konceptem“ externalita však výše uvedenými skutečnostmi nekončí. Termín se snaží postihnout a napomoci k porozumění určitého jevu (stejně jako všechny další vědecké termíny). Při bližším prozkoumání však přijdeme na to, že termín identifikuje fenomén, který je tak široce rozšířený, evidentní a nepodstatný, že jeho zvláštní vymezení není potřebné

a naopak s sebou přináší řadu absurdit. Např. pokud si jednotlivec koupí jednotku nějakého statku (bochník chleba), má to rovněž negativní externí efekty, protože ten samý bochník chleba není dostupný jiným subjektům. Nemohou si ho koupit a chleba se celkově stává vzácnějším. Jinými slovy, kdykoli je prodána nějaká jednotka statku, jsou generovány negativní externality, protože se snižuje množství dostupné zásoby statku na trhu. Ostatní nakupující nejsou za tyto efekty kompenzováni. Lidé, kteří si koupili chleba, by tedy měli být nuceni ke kompenzaci ostatních spotřebitelů. Je však zřejmé, že to je v realitě zcela absurdní.

Tento příklad ilustruje mnohem účinněji, k jakým důsledkům by vedla poctivá realizace politiky implementované na základě teorie externalit. Pokud by jednotlivci, kteří se rozhodli koupit nějaký statek, měli kompenzovat všechny potenciální spotřebitele, přineslo by to s sebou obrovské dodatečné náklady každé bezvýznamné lidské aktivity na trhu. Představme si náklady, jež by vznikaly snahou řešit, kdo by měl nakupovat který statek a za kolik. Představme si náklady na informování se o tom, jak a v jaké výši tyto kompenzace probíhají (tj. na co mám nárok, od koho apod.). Počet soudních sporů iniciovaných lidmi, kteří mají nárok být kompenzováni individuálními nákupy jiných, by byl nekonečný. Není pochyb o tom, že tyto soudní spory by vedly k vyšší redistribuci příjmů od bohatých k chudým, jelikož bohatí lidé nakupují více.

Řetěz absurdit se však nemusí zastavit u kupujících. V některých případech kupující svým nákupem způsobí nárůst poptávky, což má dopad na zvýšení ceny výrobku. Svým nákupem tedy kupující poskytuje prodávajícímu pozitivní externalitu a může od něj požadovat kompenzaci. Ve stejném okamžiku však může být poslední kupující vyzván ke kompenzaci předposledním kupujícím apod.

Příklad z jiné oblasti: Hezka slečna jde na pracovní pohovor upravená a pěkně oblečená. I to však generuje negativní externalitu, neboť je tím snížena šance ostatních uchazečů o práci. Hezčí lidé by tedy mohli kompenzovat ošklivé. Stejná situace nastává, je-li někdo inteligentní a výřečný. Chceme dosáhnout toho, aby pěkně upravení a chytrí lidé s dobrým vystupováním kompenzovali ty nevzhledné, nevdělané a blábolící? Nejspíš nikoli. Ale absurdní příklady, které jsme uváděli, jsou jen důslednou aplikací vágního konceptu externalit.

Kolektivismus jako podstata teorie externalit

Z uvedených příkladů je patrné, že koncept externalit v má velmi silný kolektivistický základ a je obecně podporován ekonomy a intelektuály, kteří věří v kolektivní podstatu lidské společnosti. Teorie byla vytvořena jako pokus ospravedlnit tlak na jednotlivce a jeho podřízení prioritám ko-

lektivu. To jasně vyplývá ze všech uvedených příkladů – tj. Ford, který by mohl být tlačěn ke kompenzacím chovatelů koní a výrobců kočárů, plátcí daní, kteří jsou nuceni platit za veřejné statky produkující pozitivní externalitu, apod. Ti, kteří kritizují svobodný trh a využívají k tomu argument externalit, se snaží pouze najít oběti a zneužít je ve prospěch kolektivu. Až už jsou motivy praktického prosazování pomýlené teorie externalit jakékoliv, považujeme za nutné na tomto místě zdůraznit, že každý násilný zásah do práv jednotlivce ve prospěch kolektivu je škodlivý. Pouze akceptováním a podporou politicko-ekonomického systému založeného na individualismu, která říká, že každý člověk je nezávislou a suverénní entitou, jež má právo na svůj život, je možné dosáhnout rozkvětu společnosti. Pouze pak bude každý jednatel schopen žít svůj život podle svých představ a nebude zneužíván podle potřeb a přání druhých.

Závěr

Trh neposkytuje méně nebo více statků, než je optimální, jak se snaží prokázat teorie externalit. S konečnou platností uzavíráme, že svobodný trh poskytuje správné množství statků, jelikož nabídka a poptávka těchto statků probíhá na základě svobodné volby jednotlivců, kteří trh tvoří. Pokud je na trhu v určitém čase nad-produkce či pod-produkce určitého statku, opětovné rovnováhy je dosaženo přizpůsobením ceny, na kterou následně reagují výrobci i spotřebitelé. K neoptimální distribuci statků dojde v případě, že bude uplatněna teorie externalit, tzn. dojde k použití fyzické síly vůči řadě tržních subjektů. Výsledkem takového chování bude skutečnost, že bude poskytováno více některých statků na úkor jiných, a to v rozporu se svobodnou volbou jednotlivců.

Navrhujeme, aby byl koncept externalit zavržen a aby nebyl dále předmětem

akademických diskusí. Jedná se o neplatný, a tudíž škodlivý koncept, který v sobě neobsahuje opodstatněnou kritiku tržních mechanismů. Pomocí konceptu externalit nejsme schopni dospět k lepšímu porozumění žádných aspektů reality, naopak jeho aplikace nás mate, jelikož důsledky této aplikace jsou absurdní a založené na kolektivistických předpokladech. Koncept nás vede k ignorování (nebo minimálně k opomenutí) fundamentálních rozdílů pro vládní akci, jako je např. rozdíl mezi vládou jednající ve jménu ochrany vlastnických práv nebo za účelem jejich narušení.

Můj požadavek na zavržení konceptu externalit nevyplývá z popření existence toho, co se tento koncept pokouší kategorizovat. Aktivita jednotlivce může mít vedlejší efekty na jiné lidi. Snažím se ale upozornit na to, že definování tohoto pojmu není nutné a že je v existující podobě škodlivé pro chápání reálného světa. Vede k podpoře mylných závěrů, jejichž důsledkem jsou škodlivé aktivity, o kterých jsme hovořili.

Ve chvíli, kdy koncept „externalita“ přestaneme používat, budeme stále schopni rozpoznat vedlejší efekty naší činnosti na ostatní a odhadnout jejich závažnost a případné důsledky. U lidských aktivit nás nezajímá, zda mají či nemají pozitivní a negativní externí efekty, ale to, zda respektují nebo ohrožují vlastnická práva ostatních. Pokud naše jednání ohrožuje vlastnická práva, jsme odpovědní a můžeme být prostřednictvím vlády donuceni ke kompenzacím. Pokud však vlastnická práva ohrožena nejsou, neexistuje žádný důvod pro vládní či jinou akci.

Externality neposkytují žádný důkaz tržních selhání. Jediné selhání, které v souvislosti s tímto pojmem vidím, je selhání současných ekonomů a dalších intelektuálů, kteří následují prázdné koncepty a ideje. Odmítnutím teorie externalit a doceněním významu podpory vlastnických práv udělá ekonomie významný krok směrem k vědě stojící na mnohem pevnějších základech, než je tomu nyní.

Z anglického originálu přeložili Lenka Čamrová (lenka.camrova@email.cz) a Jan Slavík (jславик@vse.cz)

Literatura:

- Binswanger, Harry (1986) *The Ayn Rand Lexicon: Objectivism From A to Z*, New York: Meridian.
- Coase, R.H. (1960) "The Problem of Social Cost," *Journal of Law and Economics* 3 (October): 1-44.
- (1974) "The Lighthouse in Economics," *The Journal of Law and Economics* 17 (October): 357-376.
- Demsetz, Harold (1967) "Toward a Theory of Property Rights," *The American Economic Review* (May): 347-359.
- Mises, Ludwig von (1966) *Human Action: A Treatise on Economics*, 3rd Revised ed., Chicago: Contemporary Books, Inc.
- Peikoff, Leonard (1991) *Objectivism: The Philosophy of Ayn Rand*, New York: Meridian.
- Pigou, A.C. (1960) *The Economics of Welfare*, 4th ed., London: MacMillan & Co.
- Posner, Richard A. (1972) *Economic Analysis of Law*, Boston, MA: Little, Brown, and Co.
- Rand, Ayn (1957) *Atlas Shrugged*, 35th anniversary ed., New York: Signet.
- (1961) "The Intellectual Bankruptcy of Our Age," Gaylordville, CT: Second Renaissance Inc.
- (1964) *The Virtue of Selfishness*, New York: Signet.
- (1967) *Capitalism: The Unknown Ideal*, New York: Signet.
- (1990) *Introduction to Objectivist Epistemology*, 2nd ed., New York: Meridian.
- Reisman, George (1991) "The Toxicity of Environmentalism," (audiotape) Laguna Niguel, CA: The Jefferson School of Philosophy, Economics, and Psychology.
- (1996) *Capitalism: A Treatise on Economics*, Ottawa, IL: Jameson Books.
- Rothbard, Murray N. (1970) *Man, Economy, and State: A Treatise on Economic Principles*, Los Angeles: Nash Publishing.

Globalizace jako nejlepší sociální politika

(pokračování ze strany 1)

rych existuje jistý řád. Pouze při existenci řádu každodenní úsilí lidí vyrovnat se s všudypřítomným fenoménem vzácnosti vede k všeobecné prosperitě. Jako prázeklad tohoto řádu a základní stavební kámen pro tvorbu bohatství byl označen jeden jediný koncept – *vlastnictví*. Kdykoli společnosti začaly vlastnictví pošlapávat či ignorovat, společenský řád se rozpadl

a společnost se přiblížila historickému standardu – chudobě.

Nejdříve historický standard chudoby opustily evropské státy pod vedením Velké Británie, jež prošly jako první přemyslovou revolucí následovanou Spojenými státy americkými. V druhé polovině 19. století tak hovoříme o první vlně globalizace, která v některých ohledech dokonce předčí

TERRA LIBERA

je vydávána společností TERRA LIBERA.

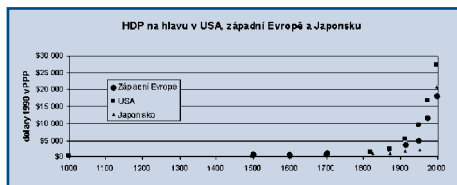
Kontaktní adresa:

TL, c/o Liberální institut,
Spálená 51, 110 00 Praha 1
E-mail: TL@libinst.cz

Její vydávání není povoleno ani schváleno žádnou státní institucí.

vlnu druhou, která se zintenzivňuje od 60. let století dvacátého. Japonsko zažilo stejnou změnu a fenomenální hospodářský růst po druhé světové válce.

Japonsko, západní Evropa a USA – ekonomická úroveň

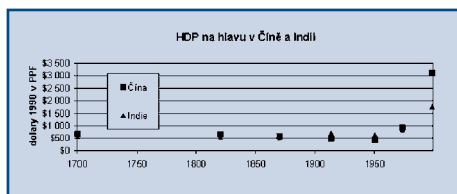

Maddison, Agnus: *The World Economy - A Millennial Perspective*, OECD 2001

Tento vývoj způsobil, že na světě dramaticky poklesla chudoba. Zatímco roku 1820 žilo na světě 85 % za méně než 1 dolar denně, v roce 1950 to bylo již jen 50 % a v roce 1980 toto číslo dále pokleslo na 31 %.

Od 80. let se ale na scéně objevují Indie a Čína. Obě tyto země s ohromnou populací stály záměrně stranou globalizačních trendů. Jejich životní úroveň se proto během posledních dvou století od historického standardu nijak významně neodchylovala – hlad a bída, které Západ již neznal, se stále opakovaly. Očekávaná doba dožití v Číně a Indii dosahovala v padesátých letech hodnot kolem 40 let, tedy evropské středověké úrovně. Čínský národní důchod na hlavu nepřesahoval (v dolarech roku 1990) výši 600 v roce 1820, v roce 1913 klesl na 552 a v roce 1950 dokonce na 439. (Indické údaje by byly 533 v roce 1820, 673 v roce 1913 a 619 v roce 1950). Když Čína začínala své reformy v roce 1978, byla chudší než Indie, dnes je Čína zhruba dvakrát bohatší. To vše díky uvolnění ekonomické svobody a zejména respektu k soukromému vlastnictví. Ačkoli se to může zdát paradoxní, některé oblasti dosud nominálně socialistické Číny patří k nejvíce ekonomicky svobodným zemím světa.

Čína a Indie – ekonomická úroveň

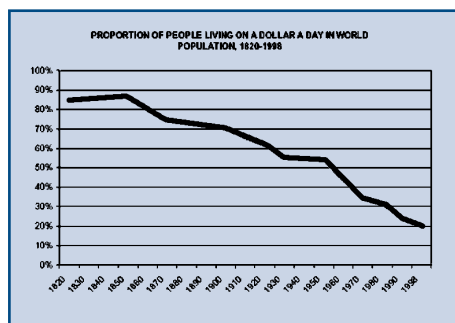

Maddison, Agnus: *The World Economy - A Millennial Perspective*, OECD 2001

Se zpožděním dvou století můžeme v Indii a Číně vidět to, čím prošla Evropa a Spojené státy. Kapitalistická výroba – systém založený na decentralizovaném individuálním rozhodování (individuálním narozdíl od státního plánování) – přináší prudký hospodářský rozvoj, který s sebou nese dramatické zlepšení drtivé většiny indikátorů lidského života: pokles chudoby, prodloužení délky života, zvýšení gra-

motnosti apod. Pouze v Číně během dvou dekád mezi lety 1981 a 2001 bylo z největší chudoby (důchod méně než 1 dolar za den v paritě kupní síly) vyzdvíženo více než 400 milionů lidí. Celosvětově tak chudoba systematicky klesá a počet lidí žijících za méně než jeden dolar za den byl snížen na nejnižší úroveň v historii lidstva. (A počet chudých klesá i absolutně).

Podíl světového obyvatelstva žijícího za méně než jeden dolar za den

Převzato z Wolf, Martin: *Globalisation, poverty and growth*, prezentace, Commonwealth Scholarship Commission, 11. listopadu 2002

A nejen to. Jak uvádí Sala-i-Martin, data neprokazují ani rozšířený názor, že s rozvojem globalizace dochází ke zvětšení nerovnosti. „Naopak, příjmové nerovnosti se během posledních dvou desetiletí výrazně snížily. Tento výsledek je potvrzen sedmi nejpoužívanějšími měřítky příjmové nerovnosti [jako je například Gini koeficient].“

Zdá se tedy oprávněné tvrdit, že žádný sociální program v historii nikdy nedosáhl takových výsledků jako proces globalizace v posledním půlstoletí. Také proto OSN ve svém Human Development Report z roku 1997 uvádí, že světová chudoba poklesla za posledních 50 let více než za předchozích 500 let a Světová banka ve své 2004 World Development Report očekává, že do roku 2015 dojde oproti roku 1990 k dalšímu snížení chudoby na polovinu. Bohatství je třeba vytvářet, a nikoli pře-

Literatura k tématu globalizace:

- „The great divide”, *The Economist*, March 5-11, 2005, A Survey of India and China, str. 4-6
- Bhagwati, Jagdish: *In Defense of Globalization*, Oxford University Press, 2004
- Cowen, Tyler: *Creative Destruction*, Princeton University Press, 2004
- Friedman, Thomas: *The Lexus and the Olive Tree*, HarperCollins Publishers, 2000
- Goklany, Indur: *Economic Growth and the State of Humanity*, PERC 2001
- Landes, David.: *Bohatství a bída národů*. Praha, BB/art, 2004
- Maddison, Agnus: *The World Economy - A Millennial Perspective*, OECD 2001
- Norberg, Johan: *In Defense of Global Capitalism*, CATO Institute, 2003
- Pipes, Richard: *Property and Freedom*, Alfred A. Knopf, 1999
- Raico, Ralph: „Capitalism and the historians: The myths of capitalism“ v Bouillon, Hardy: *Do Ideas Matter?*, The Centre for the New Europe, 2001
- Raico, Ralph: *Liberalismus a kořeny evropské prosperity: Staré a nové historické paradigma*, TERRA LIBERA, sv. 5, č. 10, str. 1-2
- Rosenberg, Nathan a Birdzell, L. E. Jr.: *How the West Grew Rich*, Basic Books, 1985
- Sala-i-Martin, Xavier: „The Disturbing “Rise” of Global Income Inequality”, *National Bureau of Economic Research*, Working Paper 8904, April 2002
- Wolf, Martin: *Why Globalization Works*, Yale University Press, 2004

TERRA LIBERA

je vydávána společností TERRA LIBERA.

Kontaktní adresa:

TL, c/o Liberální institut,
Spálená 51, 110 00 Praha 1
E-mail: TL@libinst.cz

Její vydávání není povoleno ani schváleno žádnou státní institucí.

Předplatné TL na rok 2005

*Jak se stát každý měsíc součástí
TERRA LIBERA?
Předplatte si zaslání časopisu
TERRA LIBERA.*

Roční předplatné časopisu, zaslávané v papírové podobě kamkoliv v rámci ČR, získá ten, kdo přispěje Liberálnímu institutu alespoň 150,- Kč nebo 0,25 g zlata. Předplatné v elektronické podobě lze získat za polovinu těchto částek.

Korunový účet: 111 333 0/2400
e-Gold účet: 131844

Více o e-Gold na www.libinst.cz

On-line archív TERRA LIBERA

z let 2000 - 2004

dostupný na stránkách

www.libinst.cz

rozdělovat. Subsaharská Afrika žije stále nedotčena globálním kapitalismem. Jakmile se vydá na tuto cestu, může ji čekat stejně fenomenální růst jako Evropu před dvěma staletími nebo Indii a Čínu před dvěma dekádami.